

ПОСТАВКЕ ОСНОВНИХ ТОНОВА У НАРОДНОЈ МУЗИЦИ

Милица Симић⁷

Јадранко Станковић

***Резиме:** Музика је од самог рођења саставни део живота сваког детета и има огроман утицај на његов развој. Музичко описмењавање деце у разредној настави подразумева дуготрајан и сложен процес упознавања нотног текста, његовог читања и певања. У настави од првог до четвртог разреда деца најлакше памте и изводе народне песме. Ова чињеница је веома значајна јер помоћу народних песама деца уче традицију и значај очувања народног блага. Један од задатака наставе музичке културе на млађем школском узрасту јесте и упознавање детета са основама музичке писмености. Један од најважнијих циљева почетне наставе солфеђа јесте поставка основних тонских висина. Тонске висине се обрађују песмама моделима, односно функционалном методом Миодрага Васиљевића. За све песме моделе заједничко је то што се почетни слог текста песме поклапа са солмизационим именом тона којим песма почиње. Памтећи текст песме, ученици памте и тонску висину од које песма почиње.*

Рад представља анализу препоручених композиција за певање у млађим разредима основне школе из Програма наставе и учења за први и други разред и Правилника о наставном плану и програму за први, други, трећи и четврти разред основног образовања и васпитања по којима се реализује настава музичке културе.

Кључне речи: функционална метода, обрада нота, познавање нота

BASIC TONES IN NATIONAL MUSIC

Summary: Music is an integral part of every child's life since birth and has a huge impact on his or her development. Musical literacy of children in class teaching involves a long and complex process of getting to know the note text, how to read it and sing it. In classes from the first to the fourth grade children most easily remember and perform folk songs. This fact is very significant because through

⁷Дипломирани теолог ОШ „Стојан Новаковић“ Шабац, milicasimic365@gmail.com

folk songs children learn the tradition and importance of preserving the national treasure. One of the tasks of teaching music culture at a young school age is to introduce the child to the basics of musical literacy. One of the most important goals of initial teaching of solfeggio is to set basic pitch levels. Tonal heights are processed by model songs, that is, by the functional method of Miodrag Vasiljevic. What is common to all model songs is that the opening syllable of the song coincides with the solemnizing name of the tone in which the song begins. By remembering the lyrics of a song, pupils also remember the pitch at which the song starts.

The paper presents an analysis of recommended compositions for singing in the younger grades of primary school in the Program of teaching and learning for the first and second grades and the Rules on the curriculum for the first, second, third and fourth grades of elementary education in which music culture is taught.

Keywords: *functional method, note processing, knowledge of notes*

УВОД

„ Без музике, живот би био грешка.“

Фридрих Ниче

Музика има важну улогу у раном развоју детета, јер утиче на учење, памћење, социјализацију и психомоторни развој. Музика подстиче интелектуални развој, побољшава пажњу, концентрацију, памћење, вежба стрпљење, истрајност и способност изражавања мисли и емоција. Музика стимулише развој делова мозга који су везани за читање, рачунање и разумевање, што је важно касније у школском узрасту због усвајања математичких способности.

Истраживања тима стручњака из деведесетих година прошлог века показала су да изложеност музици од раног детињства све до одраслог доба подстицајно делује на језички, друштвени и емоционални развој малишана, док им истовремено помаже да усвоје већи фонд речи. Психолог са Харварда, Хауард Гарднер,⁸ сада давне 1983. године тврдио је да је музичка интелигенција подједнако важна као логичко-математичка и емоционална интелигенција, пре свега због тога што музика јача везу између ума и тела и омогућава њихово хармонично функционисање. Док играју и крећу се у ритму музике, деца развијају своју моторику и самоизражавање, а певањем уз мелодију вежбају своје

⁸ преузето: <https://novakdjokovicfoundation.org/sr/znacaj-muzike-u-ranom-razvoju-dece/>

вокалне способности. Осим тога, изложеност музици помаже малишанима да науче, запамте и препознају различите тонове, звуке и значење речи.

Најважнији сегмент музичког образовање јесте сам његов почетак. Има за циљ да код ученика најмлађег узраста развије љубав према музици у општем смислу и подстакне развој свих категорија музичког слуха, а првенствено осећаја за музички ритам и мелодијски слух. У овом узрасту дечји гласови још увек нису формирани, њихов гласовни опсег није велик, а такође нису развијене ни вокалне способности, па стога треба пажљиво бирати песме намењене певању на овом узрасту.

Један од задатака наставе музичке културе на млађем школском узрасту јесте и упознавање детета са основама музичке писмености⁹. У Србији, данас, музичка писменост поставља се „комбинованом функционалном методом Зориславе Васиљевић која је настала спајањем функционалне методе Миодрага Васиљевића са функционалном методом Ели Башић (Elly Bašić) и елементима романске и бугарске школе“.

Елементарна музичка писменост обухвата оно основно што би ученик требало да опажа, схвата и записује основне тонске висине (до, ре, ми, фа, сол, ла, си), основна тонска трајања и паузе (цела, половина, четвртина, осмина, шеснаестина), да влада једноставним ритмичким фигурама, да се са успехом сналази у 2/4, 3/4 и 4/4 такту и једноставним мешовитим ритмовима.

МЕТОДИЧКИ ПРИНЦИПИ ОВЛАДАВАЊА ЕЛЕМЕНТАРНОМ МУЗИЧКОМ ПИСМЕНОШЋУ

Поставка музичке писмености уопште, па и елементарне музичке писмености, дуг је и компликован процес. Предуслов за њену успешну поставку јесте претходно постављен звук, тј. његове две димензије - висина (основне тонске висине и хармонија) и трајање (ритам), а то се остварује низом сукцесивних поступака.

Особеност наставе у првом и другом разреду основне школе свакако се огледа у чињеници да се комплетна настава одвија по слуху, без нотног описмењавања, односно без конкретног упознавања ученика с линијским системом и знацима за обележавање тонова. Тонове се упознају само по звучности и усвајају се њихова солмизациона имена. Специфична је употреба графичких записа с циљем да се представе одређене ритмичке или мелодијске линије. Графички симболи одређених величина, које су у пропорционалном односу (мали круг – осмина, дупло већи – четвртина, и слично), а који су најчешће асоцијација на неки карактеристични појам или реч из текста песме, служе

⁹Просветни гласник РС, 2004.

као подсетник за ученике да ли тон траје краће или дуже, као и да ли се мелодија „пење“ или „спушта“. Певањем песама по слуху, деца развијају обим гласа, али и усвајају различите мелоритмичке обрасце. Уз визуелно представљање мелодије научене песме – нотних висина одговарајућим бојама (као на металофону: зелена – до; браон – ре, жута – ми; плава – фа, црвена – сол; бела – ла; љубичаста – си), а нотних трајања величином корака и обавезно свирање на металофону, долази до повезивања усвојеног звука са одговарајућом бојом на металофону (висином) и величином (трајањем).

Нотно описмењавање почиње у трећем разреду, уче се тонови ДО, РЕ, МИ, ФА и СОЛ а завршава у четвртом, тонови ЛА и СИ. Такође, приликом поновног певања, присећајући се текста песме, ученици се присећају и њене почетне висине, што све скупа резултира тачним и сигурним интонирањем и слушним препознавањем одређених тонских висина. Принцип поклапања почетног слога текста песме са солмизационим именом тона којим она почиње, омогућава да се одређена песма користи као модел за поставку одређене тонске висине. Основне тонске висине могу да буду постављене функционалном методом музичког описмењавања на народним основама Миодрага Васиљевића. Основни принцип његове методе – памћење почетног слога песме са текстом, преузела је, надоградила и усавршила Зорислава Васиљевић и у својим делима описала пут поставке основних тонова. Према комбиновано функционалној методи, песма модел се учи по слуху, уз исписан текст песме на табли и означен начин тактирања. Тон модела треба да буде обележен бојом која одговара боји те тонске висине на металофону.

ФУНКЦИОНАЛНА МЕТОДА МИОДРАГА ВАСИЉЕВИЋА

Српски музички педагог Миодраг Васиљевић аутор је функционалног приступа савладавања интонације. Он истиче „да се почетничка музичка настава може и мора заснивати на народном певању, као што се општа настава заснива на народном језику“ (Васиљевић: 1967, 5). Помоћу седам народних песама учи се седам тонских висина за исто толико солмизационих слогова који лако и увек могу да буду репродуковани као почетни тон, то јест, (солмизациони) слог одређене песме-модела. Он се, дакле иницијалис, према искуству аутора - најлакше и непогрешиво памти и репродукује. Метода Миодрага Васиљевића заснива се на народним тоналним основама, по чему је јасно препознатљива у односу на друге. Аутор наглашава да „полазиште“ музичке наставе треба да буде усмерено у следећем правцу: „Почетна музичка настава може и мора се засновати на народном певању.“ Свака песма модел учи се по слуху. Будући да се ради о песмама из српске музичке баштине, ове су песме генетски и архетипски

прилагођене деци с нашег поднебља. Оне заправо чине матерњи музички језик, који треба да буде основа преко које ће се ученици у школама музички описмењавати.

Ако се, на тренутак, подсетимо на то како деца почињу да говоре, затим уче слова, а затим да пишу и читају, лако увиђамо да прво распознају гласове, па разумевају и подражавају говор родитеља (и околине) и на крају слоге везују у речи и реченице. Знатно касније уче писање фонетских знакова, склапају их у једноставне речи и крећу пут изучавања основа писмености. Тек у основној школи уче (најчешће) експлицитном методом, целу азбуку, а за почетно читање користе асоцијације на једноставне речи (из, исто тако, једноставних реченица) које су у Буквару упознали: М – мама, Т – тата, А – авион, принципом издвајања иницијалиса, дакле, на исти начин како је Миодраг А. Васиљевић замислио коришћење песама модела у функционалној методи.

Специфичност ове методе огледа се у томе да је аутор за сваку тонску висину предложио један или више (нпр. за поставку тона ла, или си) модела (модел - народна песма са текстом за поставку основних тонова), уз сугестију да је једна песма-модел намењена настави у општеобразовним школама, док је други пример намењен настави у музичким школама. Метода се заснива на принципу памћења и подсећања на већ научену песму која је у меморији деце, на почетак песме односно њен почетни слог и одређену реалну тонску висину (дакле у апсолутној интонацији песме модели се уче по слуху уз неизоставно тактирање). Сваки почетак песме-модела, тј. почетне речи, одговарају одређеном солмизационом слогу, одговарају и одређеној тонској висини. Песме модели по Миодрагу А. Васиљевићу:¹⁰

Нота/тон	Песма
ДО	<i>Домаћине роде мој, Долетео сив соколе, Добар дан добра девојко</i>
РЕ	<i>Редом иде здравица, Ресаво водо ладна</i>
МИ	<i>Ми идемо преко поља</i>
ФА	<i>Фалила ми се прошена мома</i>
СОЛ	<i>Солченце захаја</i>
ЛА	<i>Лазара мајка карала, Лази, лази Лазаре</i>
СИ	<i>Синоћ мајка оженила Марка, Сини сунце</i>

Због своје једноставности у погледу мелодијске и ритмичке линије, деца их лако уче и памте. Насупрот овој једноставности, текст народне песме може садржати речи које

¹⁰ према Ројко, 20126, 31

ученицима могу бити непознате – ради се о старим речима, које се данас мало и ретко користе. Стога је потребно да наставник посебну пажњу поклони обради текста, укаже на непознате речи, пружи њихово објашњење. Овакав приступ осигураће да се већ од најмалађег школског узраста чува и његује богатство нашег језика

Добро научена песма мора бити и добро запамћена, што се осигурава вишекратним певањем песама на сваком часу, обнављањем раније научених песама, као и свирањем песама. То, ипак, још увек није довољно да би се у свести ученика створиле трајне и сигурне представе о висини основних тонова. Врло је важно проводити следеће методичке поступке: мелодије песама се постепено скраћују према почетку: прво се пева цела песма, затим само једна строфа, па онда само први стих и прва реч, док се не дође до тога да се пева само први тон, наравно у апсолутној интонацији. Поступак се временом скраћује, док било који основни тон не буде тачно препознат (као асоцијација на почетак одређене песме) и именован. У почетном периоду наставе ученици треба да усвоје само солмизациона имена тонова. Овај начин рада представља суштину функционалне методе Миодрага Васиљевића и треба га обавезно проводити.

Редослед обраде песама модела, односно редослед поставке основних тонова, има научно утемељење које је везано за специфичности гласовног обима деце у Србији. Када је реч о поставци основних тонова, примарно је усвајање звучних представа. „Методу чини принцип: покретач памћења чине подсећања на једну од песама која је наталожена у свести појединца, на њен почетак, на њене почетне речи и тонску висину¹¹“. Због тога се прво постављају тонови МИ, РЕ и ФА, који чине нуклеус мелодијског збивања у традиционалном српском народном певању; затим се постављају тонови ДО и СОЛ, како би се могао формирати дурски пентахорд на тону С. На крају, уводе се тонови ЛА и СИ из прве октаве, како би се створили услови да се од научених тонова формира Ц-дур лествица. Да би поставили тон ДО, обавезно, ученици претходно треба да добро савладају народну пјесму *Ресава, водо ладна* која обухвата трихорд РЕ-МИ-ФА.

Након што су ученици стекли представу о висини одређене групе тонова, затим прошли пут учења песама модела за поставку тонских висина, следи учење песама чије се мелодијске линије састоје од управо научених тонова. Ове песме уче се по слуху, утврђеним методским поступком, уз минималну хармонску подршку коју наставник остварује на клавиру. Циљ је да ученици постигну што је могуће већу интонативну и ритмичку прецизност. Када је обим песама у питању, полази се од трихорда, па се постепено прелази на тетрахорд, и тако даље, увек водећи рачуна да су тонови у новој песми обавезно претходно постављени преко песме модела. Таквим приступом

¹¹Васиљевић: 1991, 42.

омогућавамо да појединачни тонови мелодије нове песме буду препознати и именовани солмизацијом, због чега је могуће да добро научена и запамћена песма буде отпевана и солмизацијом. Свака је песма пажљиво одабрана, јер се њеним учењем остварује одређен циљ: савладавање поступног покрета, скока у одређен тон, разложени акорд и сл. Уз помоћ графичких приказа, али и по слуху, све је песме пожељно свирати на металофону, мелодици или на фрулици.

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА ПЕВАЊЕ У МЛАЂИМ РАЗРЕДИМА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Настава музичке културе у првом и другом разреду основне школе реализује се по *Програму наставе и учења за први и други разред*¹² који издаје Министарство просвете, науке и технолошког развоја. Настава је усмерена на остваривање исхода при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање ученика путем извођења музике и музичко стваралаштво.

Циљ и задаци музичке културе идентични су за све млађе разреде, али су оперативни задаци и садржаји различити. У раду ће бити издвојене препоручене народне композиције за певање и песме модели за обраду тонских висина.

ПРВИ РАЗРЕД – У *Програму наставе и учења* за први разред препоручене су 54 композиције за певање, од тога само седам народних песама и пет песама модела:

➤ *Народне песме*

- 1) *На крај села жута кућа*
- 2) *Ми идемо преко поља*
- 3) *Игра коло*
- 4) *Ја посејам лан*
- 5) *Јеж*
- 6) *Ситна је киша падала*
- 7) *Божих, Божић благи дан*

➤ *Модели*

- 1) *Добро јутро, добар дан* – Татјана Дробни

¹²<https://pefja.kg.ac.rs/wp-content/uploads/2019/03/Program-nastave-i-ucenja-za-II-razred.pdf>

- 2) *Ресаво, водо ладна*
- 3) *Ми идемо преко поља*
- 4) *Фабрика бомбона – Мирјана Живковић*
- 5) *Сол ми дај*

ДРУГИ РАЗРЕД – У Програму наставе и учења за други разред препоручено је 45 композиција за певање од којих су 14 народних песама, а од тог броја осам песама су модели:

➤ **Народне песме и традиционалне дечје игре (уз певање)**

- 1) *Дуње ранке*
- 2) *Дечја поскакуша*
- 3) *Шетња*
- 4) *Зелени се јагодо*
- 5) *Коларићу Панићу*
- 6) *Лепанка*
- 7) *Вишњицица род родила*
- 8) *С' оне стране Дунава*
- 9) *Медвед бере јагодеж*
- 10) *Седи Ћира на врх сламе*
- 11) *Ој, Јело, Јелице*
- 12) *Кад смо били бебе*
- 13) *Божјићна песма*
- 14) *Ој, Бадњаче, Бадњаче*

➤ **Модели**

- *Дошла ми бака,*
- *Ресаво водо 'ладна*
- *Ми идемо преко поља*
- *Фалила ми се*
- *Сол ми дај*
- *Лазара мајка учила*
- *Синоћ је куца лајала, (З. М. Васиљевић)*
- *Сићи мацо, (М. Живковић)*

Учење музике аудитивно, без нота, донекле омогућава детету да се музички изрази али не доводи до музичке писмености. Оно што доводи до музичке писмености нипошто

није имитационо (миметичко) учење композиције, већ је то сложенији и дубљи рад. То је поступно откривање језика музике учењем специфичног музичког писма и музичких информација, како би, помоћу познавања звука, музичких знакова и симбола појединац развио способност самосталног читања забележене музичке идеје и комуницирања са том идејом вокално и/или инструментално.

ТРЕЋИ РАЗРЕД - Настава музичке културе у трећем и четвртом разреду основне школе реализује се по *Правилнику о наставном плану и програму за први, други, трећи и четврти разред основног образовања и васпитања*¹³, који издаје Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

Задаци наставе музичке културе за трећи и четврти разред идентични су¹⁴:

- неговање способности извођења музике (певање/свирање);
- стицање навике слушања музике, подстицање доживљаја и оспособљавање за разумевање музичких порука;
- подстицање стваралачког ангажовања у свим музичким активностима (извођење, слушање, истраживање и стварање музике);
- **упознавање традиционалне и уметничке музике свога и других народа;**
- развијање критичког мишљења;
- упознавање основа музичке писмености и изражајних средстава музичке уметности.

Сазнајни процес у настави музичке културе заснива се на доживљавању музике путем песме и слушања музике. Ученицима се преносе неопходни елементи, који чине основу музичке писмености и знања, а у функцији су бољег разумевања музике.

У првој етапи настава се своди на форме рада које највише одговарају психофизичком развоју ученика. То су: бројалице, песме, музичке игре, слушање музике и свирање на Орфовим инструментима. Препоручена је 31 песма, од тога свега свега 7 народних и две песме модели.

➤ **Народне песме:**

- *Дођел Мара* – црногорска народна песма
- *Фалила ми се прошена мома*
- *С оне стране Дунава* – из Србије
- *Савила се бела лоза винова* –народна из Србије
- *Садила сам босиљак* - народна (Бијело Поље)

¹³ <https://zuov.gov.rs/download/3-razred-osnovne-skole-nastavni-program/>

¹⁴ <https://zuov.gov.rs/download/3-razred-osnovne-skole-nastavni-program/стр.142>

- *Ој, јаворе, јаворе*
- *Ја посадох.*

➤ **Модел:**

- *Фарба Мића врата*
- *Лазара мајка карала.*

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД – Приликом избора композиција наставник има слободу, али мора пазити да буду заступљене дечје, народне, пригодне песме других народа, као и песме савременог музичког стваралаштва за децу. Препоручених песама за певање има 33, од тога 11 народних, нема песама модела:

- *Поранила девојчица*
- *Спустила се густа магла*
- *Лепо ти је рано уранити*
- *Додола*
- *Једна стара мајка*
- *Два се петла побеше*
- *Јесте ли видели мога сина Јанка*
- *Високо се вију лабудови*
- *Боса Мара*
- *Домаћице од куће*
- *Подуна, мори подуна.*

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Певање песама-модела и наменских песама методом учења по слуху, доводи до способности опажања тонова и по висини и по трајању. Ако су песме-моделу довољно добро обрађене по слуху у првом и другом разреду, довољно често понављане у различитим музичким активностима и чврсто меморисане, онда је у трећем и четвртном разреду могуће повезивање научног звучног податка са графичким музичким знаком (ноте), а затим и претварање знака – нотног записа у звук. У списку препоручених песама-модела у првом разреду постоје примери за тонове **до**, **ми** и **сол** прве октаве и једна наменска песма за тон **ре** – *Коњ има чет'ри ноге.*

У попису препоручених песама-модела у другом разреду наведени су музички примери за тонове **до, ре, фа и ла и си** прве октаве и један музички пример у функцији наменске песме за утврђивање тонске висине **сол** – *С' оне стране Дунава*.

Анализом препоручених композиција утврдили смо да је већина примера у основном тоналитету (Ц-дуру) и у обиму прве октаве. Певање из нотног текста у трећем разреду подразумева вокалну репродукцију тонских висина путем певања солмизацијом. За разлику од претходна два разреда у којима су песме извођене речима, у трећем разреду се певање реализује солмизацијом. Зато се савлађивање тонских висина и певање солмизације из нотног текста остварује преко музичких примера малог обима.

Проучавањем наставног програма за четврти разред утврдили смо да је то период у коме се надограђују садржаји из претходног разреда, односно да је то време када ученици проширују стечена сазнања о нотном писму и музичким појмовима. Ученици четвртог разреда раде на савладавању „тонске висине и солмизације”. Анализом смо утврдили да је недовољно препоручено народних композиција.

ЛИТЕРАТУРА

1. Васиљевић, З (1991): *Методика солфеђа*. Београд: Факултет музичке уметности.
2. Васиљевић, З (2006): *Методика музичке писмености*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
3. Илић, Г (2011): *Чаробни свет музике*, музичка култура за трећи разред основне школе. Београд: Клет.
4. Илић, Г (2017): *Чаробни свет музике*, музичка култура за четврти разред основне школе. Београд: Клет.
5. Кодела, С (2011): *Методички приступ примени традиционалне песме у музичкој настави основне школе и школе за основно музичко образовање* (докторска дисертација). Врање: Учитељски факултет.
<http://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/8316>.
6. Михољчић, С (2018): *Функционална метода Миодрага А. Васиљевића у служби музичке писмености*. Бијељина: Бијељински методички часопис Вол. 5, 23-33.
7. Никшић, Н: *Музичка писменост у млађим разредима основне школе*. Иновације у настави Вол. 22, 96-102.
8. Перић, Ј (2016): *Значај музике у разредној настави*. Бијељински методски часопис, Вол.3, 167-172.
[http://www.bijeljina.me/documents/Radovi/BMC%203%20\(2016\),%20167-172.pdf](http://www.bijeljina.me/documents/Radovi/BMC%203%20(2016),%20167-172.pdf).

9. Програм наставе и учења за први и други разред <https://pefja.kg.ac.rs/wp-content/uploads/2019/03/Program-nastave-i-ucenja-za-II-razred.pdf>.
10. Правилник о наставном плану и програму за први, други, трећи и четврти разред основног образовања и васпитања <https://zuov.gov.rs/download/3-razred-osnovne-skole-nastavni-program/>.
11. Спасојевић-Стојановић, Г; Тракиловић, Д; Милићевић-Тракиловић, Ј. (2015): *Технике развоја вокалних способности ученика у настави музичке културе*. Бијељински методски часопис Вол.2, стр. 56-63.
<http://oaji.net/articles/2016/1627-1453802620.pdf>.
12. Стојановић, Г (1996): *Настава музичке културе од првог до четвртог разреда основне школе*. Приручник за учитеље и студенте Учитељског факултета. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
13. Спасојевић-Стојановић, Г; Тракиловић, Д (2016): *Народна пјесма и њен значај у настави музичке културе у разредној настави*//Нова школа број XI (1). Бијељина: Учитељски факултет.
https://www.novaskola-pfb.com/wp-content/uploads/2018/05/Nova-%C5%A1kola-2016-1_split29.pdf.